МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

На правах рукопису

СОКОЛОВСЬКА КЛАВДІЯ МИХАЙЛІВНА

Організаційно-творчі проблеми театральних труп М.Л.Кропивницького в контексті культурного життя України (XIX-XX ст.).

Автореферат
на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
спеціальність 17.00.01 - теорія і історія культури

КИЇВ - 1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Київському державному інституті культури

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства,
заслужений діяч мистецтв, професор
СТАНІШЕВСЬКИЙ ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Офіційні опоненти:

1. Доктор історичних наук, професор
Київського державного інституту культури
КОНДРАТЮК АНАТОЛІЙ СТЕПАНОВИЧ
2. Кандидат історичних наук, головний спеціаліст
Спілки театральних діячів України
КАТАСОНОВА ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА

Провідна організація:
Київський інститут театрального мистецтва
ім. І.К.Карпенка-Карого

Захист відбудеться 29 ТРАВНЯ 1997 р. О 14 00 год
На засідання спеціалізованої вченої Ради Д.01.34.02 при Київському державному інституті культури за адресою: Київ-133, вул. Щорса, 36, ауд.209
З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського державного інституту культури, м. Київ-133, вул.Щорса, 36.

1. Загальна характеристика роботи.

Актуальність теми обумовлена необхідністю глибокого, всебічного вивчення організаційно-творчого аспекту становлення українських театральних труп М.Л.Кропивницького та творчої діяльності одного з продовжувачів традицій корифеїв театру ім.М.Л.Кропивницького.

В контексті дослідження головну увагу звернено на форми організаційно-творчої діяльності українського класичного театру, його видатних корифеїв, зокрема театральних діячів М.Л.Кропивницького, М.П.Старицького, М.К.Садовського, П.К.Саксаганського, І.К.Карпенка-Карого, М.К.Заньковецької та інших з метою виявлення позитивного досвіду в роботі національних театральних колективів другої половини XIX ст. Особлива увага звертається на своєрідність їх організаційно - творчого досвіду, пошуки та експерименти.

Вивчення творчого доробку театральних труп М.Л.Кропивницького допомагає повніше відтворити історичний процес зародження, становлення і розвитку української театральної культури, уявити загальну систему її фінансово-економічної діяльності.

В роботі висвітлено проблему вдосконалення організаційної діяльності одного з продовжувачів традицій корифеїв українського музично-драматичного театру ім.М.Л.Кропивницького.

Об'єктом дослідження є також історичний контекст української театральної культури в еволюційному розвитку: від пересувних труп - до творчих Товариств і об'єднань, зародження нової драматургії, співзвучної часові і, новаторські організаційно-творчі пошуки авторів, режисерів, сценографів.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють період від другої половини XIX ст. до другої половини XX ст. Це зумовлено тим, що в дослідженні проведена типологічна паралель з метою співставлення форм і методів організаційно-творчої діяльності театральної культури минулої і сучасної доби.

На основі комплексного аналізу діяльності театральних труп м.Єлисаветграда виникає можливість дослідити ще мало вивчені пласти української сценічної культури.

Стан наукової розробки теми.

У вітчизняному театрознавстві організаційно-творчі проблеми становлення українського театру корифеїв, питання систематизації форм і методів його фінансово-економічної діяльності, суто організаційних принципів роботи ще не було об'єктом спеціального вивчення.

Розглядаючи творчий аспект, історики і мистецтвознавці не розкривали організаційних проблем, хоча творчо-методологічні проблеми театру корифеїв в наукових працях висвітлювались. Зокрема Іван Франко в статті "Наш театр" писав про високе покликання театру корифеїв, який є "школою життя", про потяг діячів театру служити інтересам народу, підкреслював завдання народного театру. Ним також була висунута концепція розвитку театрального мистецтва на Україні, яка була покладена в основу його подальшої періодизації. Іван Франко зосереджував свою увагу на методології, розглядаючи український театр як складову частину історії культури українського народу.

В даному дослідженні культурологічний аспект визначає основу, на яку накладаються об'єктивні фактори, що сприяли розвитку української театральної культури: зародження

оригінальної драматургії, пошуки нових форм організаційно-творчої діяльності, створення багатофункціональної системи обслуговування глядача, реформи господарської діяльності, вдосконалення театральної справи.

Дослідження творчості корифеїв українського професіонального театру висвітлювалисть в матеріалах і публікаціях таких дослідників,як В.Чаговець, М.Дібровенко, Є.Чикаленко, П.Рулін, Я.Мамонтов, Л.Курбас, Г.Кочергін, В.Василько, Р.Коломієць, Р.Пилипчук, М.Йосипенко, Й.Кисельов, Ю.Станішевський, Є.Хлібцевич, В.Ярош та інші.

Об'єкт і предмет дослідження.

Пропоноване наукове дослідження покликане заповнити існуючі прогалини в українському театрознавстві, базуючись на аналізі документальних матеріалах та новому осмисленні організаційно-творчих принципів, започаткованих театром корифеїв Єлисаветграда.

Дисертантом уперше в українському театрознавстві зроблено спробу проаналізувати зв'язок між витоками сценічного мистецтва і виникненням самобутнього творчого організму, а також простежити процеси їх взаємопроникнення, взаємозбагачення, що розкриває сутність і розширює уявлення про театр корифеїв як феноменальне явище в історії світової та вітчизняної культури.

Конкретне дослідження покликане вивчити і систематизувати організаційно-творчі форми і методи українського театру минувшини, спираючись на його позитивний досвід. Особлива увага приділяється питанню планування господарських витрат і нормування оплати праці творчого складу трупи, кошторису,

штатного розкладу, інших прав і обов'язків, пільг і пенсійного забезпечення.

Глибокий всебічний аналіз господарської діяльності театру корифеїв кінця XIX століття сприятиме виявленню та узагальненню цілеспрямованих завдань, поставлених М.Л.Кропивницьким, в ім'я досягнення яких присвятив він своє творче життя.

Вивчення шляхів формування і становлення театру корифеїв в дисертації має практичний характер.

Наукова актуальність і малодослідженність теми визначили мету даної дисертаційної роботи: розкрити організаційно-творчі проблеми української театральної культури другої половини XIX по другу половину XX ст. Відповідно з головною метою дослідження поставлені завдання:

- простежити історію формування і шляхи організаційно-творчого становлення театру корифеїв;
- визначити основні етапи і провідні форми і методи його організаційно-творчої діяльності;
- вивчити новаторські починання і реформи в театральній справі, запропоновані корифеями театру м.Єлисаветграда;
- дослідити структуру труп М.Л.Кропивницького;
- проаналізувати і узагальнити характерні особливості, притаманні театральним трупам;
- вивчити позитивний досвід господарсько-економічної діяльності театральних труп і Товариства на пайових засадах;
- простежити процес формування театрального репертуару вітчизняної та світової драматургії;

- встановити фактори, які відіграли вирішальну роль в зародженні драматургії М.Старицького, М.Кропивницького, І.Карпенка-Карого;

- визначити якісні показники репертуару і його виховний вплив на глядачів;

- диференціювати діяльність театру корифеїв в потоці суспільного життя Росії;

- висвітлити найбільш ефективні форми організаційно-творчої діяльності труп М.Л.Кропивницького;

- систематизувати форми і методи театральної справи.

Методика дослідження : визначена її метою та завданнями.

В роботі застосовувався метод систематизації і порівняльного аналізу, диференційований підхід до розгляду питань, на основі чого складено:

1) Зведений репертуар театральних труп;
2) Хронологічна таблиця діяльності пересувних труп;
3) Маршрутна карта гастролей труп М.Л.Кропивницького;
4) Порівняльна таблиця статистичних даних;
5) Варіанти фінансового кошторису;
6) Нормативи оплати праці творчих працівників;
7) Порівняльні таблиці з питання культурного обслуговування глядачів.

Джерелом дослідження є ряд документів; неопубліковані архівні документи, рукописи, листи, спогади сучасників, матеріали музеїв.

Основу роботи складають архівні джерела. В ході дослідження дисертантом виявлено нові документальні матеріали, що зберігаються в Кіровоградському обласному Державному архіві та

Житомирському обласному Державному архіві, відділі рукописів інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, відділі рукописів центральної наукової бібліотеки ім.В.І.Вернадського, в театральному музеї О.Бахрушина, Державному музеї театрального,музичного і кіномистецтва України (м.Москва,м.Київ).

Значну групу документів нами вперше введено в науковий обіг. Архівні джерела підрозділяються на такі групи:

- актові нотатки;
- реєстраційний матеріал;
- протоколи засідань Товариств, акторських осередків на пайових засадах;
- виступи на з'їздах театральних діячів;
- клопотання та статистичні звіти фінансової діяльності (касові прибутки,журнали та книги);
- рекламні оголошення та афіші;
- накази і постанови;
- метричні записи;
- літопис театральної України;
- ксерокопії архівних фотодокументів тощо.

Одним із найбільш ранніх документів є актові нотатки, які вміщують різноманітний матеріал з соціально-економічного, політичного і культурного життя України в добу, що розглядається дисертантом. Ці матеріали варті уваги саме тому, що дозволяють з'ясувати передумови, які впливали на формування театральних труп, зародження національної самобутньої драматургії, культурне піднесення українського театрального мистецтва.

Особливо важливим документом є виявлений нами в повному обсязі "Історичний нарис міста Єлисаветграда" О.М.Пащутіна, який ретельно констатує духовне життя міста, якому судилося бути колискою театру корифеїв ; автор літописно відтворює історичні події, що мають відношення до мистецтва і культури вцілому.

З реєстраційної групи документів варті уваги ходатайство та клопотання, протокольні документи, реєстри фінансової діяльності театральних труп, згодом театру ім.М.Л.Кропивницького, які допомогли скласти порівняльну характеристику організаційно-господарської діяльності на різних етапах їх розвитку.

Основу реєстраційної групи становлять поточні інструкції, розпорядження, копії контрактів, кошториси та штатний розклад, які допомогли скласти ширше уявлення про художньо-експериментальні пошуки корифеїв українського театру, допомогли ретельніше дослідити структуру, глибше познайомитись з його принципами координації функції кожної ланки, віднайти головний чинник успіху певної форми в сфері культури і мистецтва. Не менш важливими є ряд документів таких, як урядові накази і постанови, видані з метою перегляду репертуару театрального колективу, матеріали про стягнення штрафів за певні "порушення", цензурні обмеження, матеріали про сплату податків, матеріали про арешт, заборона вистав. Ця група документів розкриває картину утисків творчих діячів з боку влади.

Вказані джерела є також цінним матеріалом, оскільки дозволяють оцінити складність проблем, які стояли на шляху становлення українського професіонального театру.

Суттєвим додатком стали афіші та анонси, що складають невід'ємну частину організаційно-творчого процесу, його з'єднуючою ланкою між театром і глядачем.

Наукова новизна дослідження : спроба систематизації і упорядкування найефективніших форм господарсько-економічної діяльності театру корифеїв. Розвідка, проведена нами вперше, охоплює широкий аспект діяльності театру, спираючись на глибокий аналіз різнобічних факторів, які забезпечують високий естетичний і економічний рівень, піднесення театральної справи.

З метою комплексного аналізу діяльності театру корифеїв пророблено наступне:

- досліджено шляхи і основні етапи формування театру корифеїв;
- виявлено стан театральних приміщень;
- вивчено специфічні особливості виробничої сфери театру, суттєві зрушення в театральній справі;
- висвітлено форми і методи організаційно-творчої діяльності театру корифеїв;
- складено хронологічну таблицю діяльності пересувних театральних труп;
- досліджено родовід корифеїв українського театру;
- складено маршрутну карту гастролей театру корифеїв;
- розроблено рекомендації для організаторів театральних осередків;
- переглянуто суб'єктивний підхід до проблеми театру.

Теоретичні і методологічні основи дослідження.

В основу дослідження покладено такі положення:

а) діяльність Товариства акторів на пайових засадах і орга-

нізація фонду взаємодопомоги, інші соціальні пільги;

б) структура нової форми творчої діяльності Товариства акторів;

в) вартість квитків з урахуванням диференціації глядача;

г) засоби духовного відродження українського театрального мистецтва;

д) жанрові особливості нової української драматургії;

е) форми і методи підготовки молодих акторів;

ж) маловідомі трупи і їх засновники;

з) участь корифеїв театру в суспільному житті краю;

й) дивертисменти та їх специфіка;

і) заборона цензури та утиски театральних діячів;

к) відображення культурного життя українців в часописах та періодиці;

л) аналіз статистичних даних і письмових звітів;

м) аналізування касових та господарських книг;

н) творчі звіти та бенефіси;

о) планування гастролей;

п) реклама та афіша тощо.

Практична значимість роботи полягає у тому, що її матеріали можуть бути використані для курсових робіт та семінарів по підвищенню кваліфікації адміністративно-творчих працівників сфери культури і мистецтва, для написання історії культури України, випуску енциклопедичних видань з культури України.

Апробація результатів дослідження.

Дисертацію обговорено на засіданні відділу театрознавства Київського інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, на методичній раді Державного музею

М.Л.Кропивницького, на засіданні кафедри історії України Кіровоградського державного педагогічного інституту, на засіданні кафедри Харківського інституту мистецтв та Київського державного інституту культури.

Основна мета і положення дисертації були викладені на конференціях молодих вчених у м.Одесі, Києві, Кіровограді, Дрогобичі, а також у відповідних публікаціях. За темою роботи опубліковані статті і праці, такі як:

1. "Пошуки та експерименти театру корифеїв".
2. "Незабутні сторінки історії українського театру".
3. "Театр корифеїв і організація масових видовищ".
4. "Українська культур в художніх образах".
5. "До проблеми розвитку української національно культури".
6. Книжка "Традиції та сучасність" (Сторінки творчої біографії Кіровоградського обласного музично-драматичноготеатру ім.М.Л.Кропивницького).
7. "Феномен театру корифеїв. Проблеми менеджменту".

Структура наукової праці та обсяг роботи.

Структура дослідження обумовлена вивченням організаційно-творчих проблем українських труп М.Л.Кропивницького, зокрема використанням власного досвіду в діяльності музично-драматичного театру ім.М.Л.Кропивницького в контексті історично складених обставин. Поставлені завдання визначили зміст дисертації, яка складається з вступу, трьох розділів, висновку, додатку, бібліографії та ілюстрованого додатку.

В першому розділі "Організаційно-творчі принципи пересувних труп М.Л.Кропивницького та їх самобутні традиції" досліджено

шляхи формування української сценічної культури, визначені основні етапи її становлення та розвитку.

В дисертації відмічається, що процес формування української сценічної культури проходив в кілька етапів. Перший етап характеризується зародженням пересувних труп та інтенсивним розширенням зони їх функціонування. Створюються і розвиваються творчі об'єднання, які пропагують прогресивну драматургію Т.Шевченка, І.Котляревського, Г.Квітки-Основ'яненка, І.Франка, М.Гоголя. В їхній творчості знайшли відображення самобутній побут і загальна культура українського народу, втілені в правдиві театральні образи. Вони в значній мірі сприяли загальному піднесенню української культури, стверджували демократичні принципи.

Виникнення українських театральних труп Штейна, Млатківського, Журахівського, Виходцева стали значною подією в культурному житті України, про що красномовно свідчать архівні матеріали, зокрема "Історичний нарис міста Єлисаветграда" О.Пащутіна. Головна ознака особливої популярності цих труп вбачалася в тому, що, незважаючи на утиски з боку влади, вони здійснювали постановки п'єс українських драматургів. До складу труп входила талановита молодь, вихована на чудових народних традиціях, яка добре володіла українською мовою. Більшість з цих акторів пізніше увійшла до трупи корифеїв.

Історична доба, в яку зароджувалися мандрівні трупи, очолювані ентузіастами і подвижниками, була добою гніту і сваволі. Саме вона наклала відбиток на характер і принципи діяльності театральних труп. Проте творчі колективи покликані були відгукуватися на людські думи і сподівання.

Театральні трупи розвивались в тісному взаємозв'язку з історією краю, долею українського народу. Театральне мистецтво було єдиним просвітком, що надавав наснаги, надихав, оскільки сценічне мистецтво піднімало проблеми моралі і духовного світобачення, піднімало проблеми моралі і духовного світобачення оточуючого світу.

Актори мандрівних труп головну місію вбачали в тому, щоб за допомогою слова, образу і дії допомогти людині здолати зло, несправедливість, знайти віру в перемогу добра над злом, світла - над темрявою.

Як свідчать архівні матеріали, "... за браком приміщення в місті для театральних вистав, вони проходили в приміщенні манежу, де влаштовувались тимчасово різного роду пристосування самими утримувачами труп". Досить часто вистави влаштовувалися в приміщенні "Благородного зібрання", або в їдальні будинку Дружиніна" і лише в 1867 році було споруджено полковником Тромбіцьким постійний кам'яний театр.

Період становлення української сценічної культури проходить духовне загартування, торкаючись гострих соціальних проблем того часу. Для багатих верств існував свій репертуар, переважно комедійного характеру, це п'єси "Втішена вдова", "Хома дворянин" тощо, а для незаможного глядача-"Бідність і гордість", "Наталка Полтавка", "Москаль чарівник" та інші твори. Отже, репертуар будувався, відповідно диференційованого підходу до глядацької аудиторії.

Другий етап відмічався несприятливими умовами для діяльності пересувних труп. В цей період (1876-1881) вступає в силу закон про заборону української мови, але незважаючи на

складні історичні умови, трупи продовжували існувати. Звичайно, акторам доводилося пристосовуватися, тобто грати ролі на місцевому діалекті. Український репертуар було заборонено. Але цей етап тривав недовго, настав період "потепління".

Третій етап ознаменував собою розквіт українських професіональних труп М.Л.Кропивницького. Цей період припадає на 1881-1908 роки, він мав свої "злети" і "падіння", але загалом розглядається як період становлення українського професіонального театру, відродження класичних традицій, зародженням нових форм організаційно-творчої діяльності театру. Третій етап являє собою період визначний в світовому значенні завдяки неперевершеним новаторським починанням і творчим досягненням, особливим тонким розкриттям людських характерів на сцені. Відбувається певним чином відродження культурного життя українського народу.

Найяскравішу сторінку в історії вітчизняної культури вписали корифеї українського професіонального театру М.Кропивницький, М.Старицький, М.Садовський, І.Карпенко-Карий, П.Саксаганський, М.Заньковецька, які були високо оцінені за свій творчий внесок в розвиток української театральної культури, як неперевершені майстри сцени.

Відповідно змінилося відношення до українського репертуару, що дало можливість здійснити нові режисерські задуми, над якими М.Л.Кропивницький плідно працював тривалий час, немаючи майже такої можливості раніше втілити їх в життя.

В 1881 році, зібравши трупу однодумців М.Л.Кропивницький створює українську професіональну трупу, куди увійшли талановиті актори мандрівних труп: М.Садовський, Г.Затиркевич-Карпинська,

О.Переверзєва, А.Маркова, В.Козловська, Н.Полянська, Г.Квітка. В.Мова та інші. Це була талановита молодь, яка брала участь в аматорських виставах і користувалася успіхом у глядачів.

Дебютував новостворений колектив в м.Києві з виставою "Наталка Полтавка" І.Котляревського. Театральний сезон пройшов досить успішно, а роботи постановника М.Л.Кропивницького високо оцінена діячами культури і мистецтва.

Наступний театральний сезон розпочався в 1882 році в м.Єлисаветграді і увійшов в історію як рік заснування театру корифеїв. Ім'я М.Л.Кропивницького набуло величезної популярності і визнання серед театральних кіл, як талановитого актора, режисера, драматурга і прогресивного театрального діяча. Творче ядро першої трупи М.Л.Кропивницького склали актори М.Садовська-Барілотті, Г.Затиркевич-Карпинська, В.Максимович, І.Загорський, П.Саксаганський та інші.

Новостворена трупа плідно працювала над вдосконаленням акторської майстерності. Самобутні українські вистави щиро сприймалися глядачами і мали велике виховне значення, про це свідчать відгуки в часописах того часу. Переконливим свідченням цього є афіші та рекламні оголошення.

Репертуар складався досить різноманітний: класичні твори українських драматургів, авторські М.Кропивницького, І.Карпенка-Карого, М.Старицького. Досягається небачена раніше гармонія, що породжується талановитими митцями, покликаними спільно стверджувати українську сценічну культуру, зберігати самобутні народні традиції, звичаї та обряди.

Про те, що саме сприяло надзвичайному піднесенню, які домінуючі форми і методи організаційно-творчої діяльності

використовувалися і якими керувалися українські митці - цю проблему піднято дисертантом в першому розділі, спираючись на достовірні фактичні матеріали.

В другому розділі дисертації "Проблеми організації професіонального театрального мистецтва в контексті культурного процесу в Україні" дана різнобічна характеристика організаційно-творчої діяльності Кіровоградського обласного музично-драматичного театру ім.М.Л.Кропивницького - продовжувача самобутніх традицій театру корифеїв, виділені основні напрямки в розвитку оригінального творчого організму, місце і його роль в утвердженні української національної культури, в удосконаленні театральної справи. Поряд з цим розглядається проблема переоснащення та спорудження нових театральних приміщень. Значна увага приділяється питанню розробки і втілення нових форм економічної та господарської діяльності театру.

Всебічно розглядається проблема матеріального забезпечення та оснащення театру, дається оцінка принципам організаційної діяльності.

В другому розділі дисертації розглядається питання, пов'язані з реформою та реорганізацією театральної справи, зокрема, соціальними перетвореннями, які вбачали надання пільг, пенсій, матеріальної допомоги творчим працівникам.

Особливу зацікавленність являють форми внутрішньогосподарської діяльності театру, спрямовані на зміцнення матеріальної бази, контроль за витратами та прибутком, впорядкування документації.

Однією з сторін успішного ведення діловодства є розробка правил внутрішнього розпорядку, головне - нормативів оплати праці

творчих працівників, складення штатного розкладу, класифікацій атестаційних категорій творчого складу трупи.

Внаслідок нововведень робляться спроби прогнозування та перспективного планування витрат на нові постановки, оплату праці робітників і службовців всіх підрозділів, на створення фонду соціальної допомоги, зокрема, оплати рахунків за надання творчим працівникам медичних послуг, оплату мебльованих помешкань, матеріальне утримання багатодітних сімей з числа творчих працівників.

Значним внеском в розвиток театральної справи стала розробка кошторису та нормативів зайнятості акторів відповідно їхнім творчим категоріям. Досягнувши певних успіхів в організаційно-творчій діяльності, театр корифеїв красномовно засвідчив про себе далеко за межами України, яка вважалась на той час глибокою периферією.

Завдяки театральній творчості та її широкої популярності, суттєво змінилося ставлення до українського народу. Продовжуючи традиції театру корифеїв, зароджувалися нові творчі колективи. В 1887 році вже налічувалося шістнадцять українських пересувних труп, але більшість з них не витримували конкуренції і розпадалися.

Розглядаючи діяльність труп, відкрилися нові маловідомі імена акторів, які також заслуговують на увагу. Більше приділяється уваги репертуару, ставляться більш високі вимоги до авторської драматургії, добираються твори варті уваги глядачів, висвітлюються рампою заборонені цензурою постановки змінивши їх назву.

Творчі пошуки корифеїв не зупинилися лише на вирішенні проблем розвитку театральної справи, їх цікавлять також масові заходи та ярмаркові видовища, народні гуляння простонеба, лубочні і лялькові вистави.

М.Л.Кропивницький підніс на більш високий творчий рівень культурно-освітню роботу, удосконалив форми і методи організації дозвілля, створив комплекс масових заходів з урахуванням традицій краю. Він об'єднав компоненти розваг простонеба в єдину програму -монтаж, частково вона була розрахована на юного глядача. Це виступи циркових артистів, імпровізовані ігри та витівки з участю казкових персонажів, вистави для дітей молодшої вікової категорії.

Про те, як проходили подібні масові заходи, свідчать інформаційні та оглядові повідомлення в пресі. Театралізовані ігрові видовища - "... особливо вдалий випадок для прикладання творчих сил з метою надання народу розумних і змістовних розваг" ("Голос Юга"). Разом з тим подібні починання корифеїв українського театру були дієвою допомогою в розбудові культурно-освітньої справи, передбачаючи різноманітні методи естетичного та морального виховання народних мас, збагачуючи їх духовно-світоглядними та освітніми заходами.

М.Л.Кропивницький та його однодумці розробили тематику літературних читань і бесід. З метою професійної підготовки кадрів для проведення масових заходів, здійснювався набір на курси художнього читання, які були організовані на базі театру. Викладачами стали провідні діячі О.Суслов, Д.Гайдамака, М.Садовський та інші.

Заслуговує на уьаґу громадська діяльність корифеїв українського театру, яким не були байдужі питання покращення культурного обслуговування населення, розширення своєрідної мережі культурно-освітніх закладів: бібліотек, літніх садів та парків, місць для відпочинку, концертних площадок, "зелених театрів".

М.Л.Кропивницькому належить розробка кошторису для утримання цих культурних об'єктів, виділення субсидій для нормального функціонування культурно-освітніх закладів, які несли виховну функцію, пропагували українську культуру і мистецтво.

Ці нагальні питання детально розглядаються дисертантом в другому розділі. Громадська діяльність корифеїв мала потяг ще до однієї грані - благодійних заходів, до яких залучалися провідні актори, драматурги, освітяни. До програми таких заходів входили: монтаж, концерт, літературні читання, лекції, театралізовані програми. Благодійні вечори проходили переважно у святкові дні, а гроші, вилучені від заходів використовувалися для пожертвувань різного соціального призначення.

Дисертант проводить ретельний аналіз форм і методів організаційно-творчої діяльності театру корифеїв. Дякуючи новаторським пошукам та експериментам,корифеї змогли піднести на більш високу щаблину театральну справу в Україні, створили організаційну структуру, зміцнили матеріальну базу, удосконалили планово-фінансову та економічну систему, направили всі творчі засоби на головний показник - якість.

В процесі проведених досліджень зроблено висновок про необхідність систематизувати всі позитивні форми діяльності

корифеїв українського професійного театру з метою подальшого їх використання в сучасній театральній справі, сприяючи розвитку накопиченого досвіду.

Злиття традиційних форм роботи театру корифеїв із сучасними формами та методами суттєво вплинуло на розквіт української театральної культури, провідником чого і є Кіровоградський обласний музично-драматичний театр ім. М.Л.Кропивницького.

Поряд з цим дисертантом досліджується творчий шлях цього театру через проблеми успадкованості і реалізації накопиченого досвіду.

Розділ III Організаційно-творчі проблеми становленя театру імені М.Л.Кропивницького.

В першій третині XX століття традиції корифеїв продовжували численні творчі колективи та діячі сценічної культури України. Серед них особливе місце посідав театр ім.М.Л.Кропивницького. Він став одним із продовжувачів і пропагандистів високого класичного мистецтва корифеїв. Спогади про майстрів середнього покоління акторів театру також займають одну із незабутніх сторінок історії театру.

Вихована на кращих зразках класичної драматургії, неперевершеної творчої діяльності плеяди акторів професіонального театру, вони вкевнено продовжували набуті традиції. Під впливом творчості корифеїв зароджувалися також творчі колективи самодіяльних артистів. Саме завдяки їм не загубився зв'язок з традиціями самобутнього українського театру. Самодіяльні аматорські колективи також користувалися широкою популярністю серед населення міст і сіл.

В даному дослідженні дисертантом наводяться приклади охоплення населення культурним обслуговуванням (в % відношенні), що підкреслює успішну діяльність самодіяльних творчих колективів Єлисаветграда.

Серед професіональних українських театральних труп продовжувачами традицій корифеїв були перш за все творчі колективи, які створювали учні корифеїв. Детальні матеріали про послідовників справи корифеїв висвітлено дисертантом в другому розділі.

Новим творчим піднесенням характеризуються двадцяті роки. При активному сприянні гурту подвижників театру, таких як Р.Подольський, В.Шустов, О.Гусев,Л.Балінов, І.Зражевська, відбувся творчий вечір в Єлисаветградському театрі після його реконструкції. Ця подія широко висвітлювалася на сторінках часописів, висловлювалася надія на те, що ..."затраченные устроителями труды послужат началом постоянного театра при городской народной аудитории"("Голос Юга"). Паралельно створюються нові творчі колективи в містах Новій Празі, Олександрії, Бобринці - культурних центрах Єлисаветградщини, які також продовжували самобутні традиції корифеїв.

Духовним відродженням пройнята і драматургія того часу. Автори наслідують стилістику І.К.Карпенка-Карого, М.Л.Кропивницького, М.Старицького, їхню жанрову особливість, принципи психологічного творчого покоління до культурної спадщини українського народу, де збереження традицій корифеїв.

Театральне життя цього періоду насичене пошуками та реформаторськими експериментами, часом не зовсім вдалими, проте незважаючи на популярність нових форм і стилів іншими

театральними колективами України, Єлисаветградський театр залишався відданий традиціям театру корифеїв. Про ряд проблем, пов'язаних із перейменуванням театру, йдеться в даному розділі.

В 30-40 роки створюються робітничо-колгоспні театри в містах Новоукраїнці, Златополі, Кам'янці, Олександрії. Лише в 1940 році на честь 100-річчя від дня народження М.Л.Кропивницького Кіровоградському обласному музично-драматичному театру було присвоєно ім'я корифеїв.

В додатку до дисертації подано копії наказів та постанов, які підтверджують цю визначну подію. Театр, незважаючи на ідеологічні впливи, гідно долав різноманітні перепони, пам'ятаючи про своє покликання зберігати і продовжувати традиції корифеїв, сприяти розквіту української національної культури.

Являє унікальну картину зведений репертуар за період з 1920-1940 роки, який наочно показує розвиток українського театрального мистецтва.

Цьому завдячуємо акторам театру ім.М.Л.Кропивницького, таким як Н.Байкова, Чечень, Гольдштейн, Павленко, Савицький, Сугерей, Дибовська та інші. Особливим успіхом користувалася талановита актриса Лідія Тимош. До її творчого доробку увійшли ролі з репертуару славетних корифеїв. Висока оцінка її творчості є свідченням сценічної майстерності. Вона гідно зберігала і пропагувала традиції Марії Заньковецької, Л.Ліницької справжніх неперевершених майстрів театрального мистецтва. В кожній своїй ролі Л.Тимош намагалася розкрити серцевину, знаходити в образі нове, й досі не розкрите. Про її творчий шлях, пошуки та кропітку працю, почесне звання висвітлюється в дисертації.

Однією із яскравих сторінок історії театру ім. М.Л.Кропивницького була і продовжує бути невпинна творча діяльність,торуючи стежку, прокладену корифеями.

Темою окремого дослідження може бути розгляд творчого шляху кожного з режисерів театру. В дисертації розглядаються питання, пов'язані з тим значним внеском в ім'я збереження традицій корифеїв. Незмінним успіхом користувалися вистави "Лиха Іскра", "Гріх і покаяння", "Чумки" І.Карпенка-Карого. "По ревізії", "Замулені джерела", "Дай серцю волю, заведе в неволю" Н.Кропивницького, "Оборона Буші", "Маруся Богуславка" М.Старицького, "Циганка Аза" в новому прочитанні.

Всі періоди діяльності театру насичені фактичним матеріалом, проникнуті любов'ю і повагою до багатої скарбниці театральної спадщини корифеїв та їх послідовників, подвижників української культури. Звертається увага також і на сучасний репертуар, в якому провідне місце відведено класичним творам.

Велику плеяду талановитих акторів виховав театр корифеїв. Носіями славних традицій були заслужені діячі мистецтв М.Донець, І.Казнадій, С.Мартинова. А.Любченко, В.Зіноватний та інші.

Основним напрямком організаційно-творчої діяльності театру були і залишаються продовження справи корифеїв, використання їхнього багатого досвіду, який підніс українське театральне мистецтво на високий професіональний рівень світового значення.

У висновках дисертації підведені підсумки дослідження, дана оцінка творчим та організаційним доробкам, викладених в попередніх розділах. Зроблено спробу переосмислення суб'єктивних понять "переферійного театру", завдяки вперше висвітленому

документальному матеріалу подано реальну картину переваг і значимості самобутнього творчого організму на сучасному етапі.

Основні положення дисертації викладено в таких наукових публікаціях:

1. Класична драматургія та її сценічне втілення. – Одеса, 1990. – 0,3 д.а.

2. Пошуки і експеримент театру корифеїв. – К., 1990. – 0,5 д.а.

3. Незабутні сторінки історії українського театру. – Кіровоград, 1992. – 0,3 д.а.

4. Українська культура в художніх образах. – Кіровоград, 1992. – 0,3 д.а.

5. Традиції і сучасність /історичний нарис про творчість театру корифеїв/. – Кіровоград, 1992. – 2,9 д.а.

6. Феномен театру корифеїв. – Кіровоград, 1997. – 8,5 д.а.

7. До проблеми розвитку української національної культури. – К., 1997. – 1 д.а.

Соколовская К.М. Организационно-творческие проблемы театральных трупп М.Л.Кропивницкого в контексте культурного процесса в Украине. /XIX-XX в./

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 17.00.01 – теория и история культуры, Киевский институт культуры, Киев, 1997.

Диссертацией является рукопись. По теме диссертации опубликована брошюра и шесть научных статей.

Диссертация Соколовской К.М. – результат многолетних глубоких изысканий. Работа представляет научный и практический интерес, дает возможность глубже проследить этапы развития театрального искусства на основе всестороннего анализа документов и архивных материалов.

В диссертации отражены формы и методы организационно-творческой деятельности театра корифеев, внедрение которых в современном театральном деле будет способствовать широкому привлечению творческих работников к их разработке, изучению и применению положительного опыта в современной театральной культуре.

Ключові слова: історія культури, український театр, становлення і розвиток, організаційно-творчі проблеми, традиції і сучасність.

"CREATIVE-ORGANIZATIONAL PROBLEMS OF THE FORMATION OF THE THEATER OF LUMINARIES END INCULCATION OF IT'S POSITIVE EXPERIENCE IN UKRAINIAN THEATER CULTURE", PRESENTED FOR ACQUISTION OF THE SCIENTIFIC DEGREE OF THE MASTER OF HISTORY OF ARTS.

Present thesis is submitted for a kanadidat degree on history, speciality 17.00.01 - theory and history of culture, Kyiv State Culture Institute, Kyiv, 1997.

Present thesis is manuscript.

Brochure and 6. scientifical articles are published related to the topic of present thesis.

Thesis of Sokolovska K.M., which is devotet to the research of the creative - organizational problems of the formation of the Ukranion theater, is very actual and topical. One can see from the summary that the autor of the thesis has determined preciseli aims, tascs, and worked out integreyted structure of resersiah, deeply investigated sourses, archivesmaterials.

The scientific novelty of the thesis contained in following: the compound process of organization of the theater activity by luminaries of professional theater in Ukraine is examined incomplex, and their activite scientifically unite insistem of researches and experiments. The comprehension of the autor of the most important problems of the theme occurs to be new, she lead in a scientific turn a wide ned of archives materials. The merit of the thesis is also in sach points: there expozet difficulties and shortages in scrutiny of problems in domestic theater culture, there introduced concrete recommendations how to improve theater activite, how to preserve traditions of the theater of luminaries in modern Ukrainian theater culture.

Sokolovska K.M.

Key words: History culture, Ukrainian theatre, formation, development, creative-organisational problems, traditions and modernity.

Кіровоградське статистичне управління

зам. 136 тир. 100 пр.